

УДК 336.14:352.07

Власюк Н. І.,
natalilty1706@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9463-5626,
Researcher ID: F-1812-2019,

к.е.н., доцент кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Моравська М. Н.,
магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

РОЛЬ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ

Анотація. Ключовим інструментом перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи виступають міжбюджетні трансферти, які покликані зменшувати диспропорції соціально-економічного розвитку територій та гарантувати надання базових публічних послуг незалежно від рівня дохідної бази місцевих бюджетів. Ускладнення бюджетних процесів в умовах воєнного стану, зростання видаткових зобов'язань та нерівномірність фінансових можливостей регіонів посилюють роль міжбюджетних трансфертів у забезпеченні стабільності бюджетної системи, водночас актуалізуючи проблему їх впливу на поглиблення фіскальної децентралізації. Тема міжбюджетних відносин є надзвичайно актуальною в умовах повномасштабної війни та економічної нестабільності, оскільки ефективне фінансування місцевих бюджетів безпосередньо впливає на життєзабезпечення громад та розвиток регіонів. Аналіз системи трансфертів і їх впливу на фінансову автономію органів місцевого самоврядування дозволяє визначити ключові проблеми та шляхи їх подолання, що є важливим для формування стійких механізмів державної підтримки територіальних громад. Міжбюджетні відносини в Україні підтримують життєздатність місцевих бюджетів, але посилюють регіональну нерівність, обмежують автономію місцевого самоврядування і потребують більш гнучких підходів до розподілу ресурсів, що враховують реальні потреби громад, особливо в умовах криз та війни. У статті проаналізовано динаміку та проблеми міжбюджетних відносин в Україні у період 2020–2024 рр. із акцентом на вплив на розвиток регіонів. Розглянуто зміну обсягів трансфертів, частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів та структурні особливості фінансування громад до та під час воєнного стану. Виявлено ключові проблеми: високу залежність місцевих бюджетів від трансфертів, фіскальну асиметрію між регіонами, переважання цільових субвенцій та обмежену фінансову автономію громад. Запропоновано напрями подолання недоліків системи, зокрема: збільшення власних доходів місцевих бюджетів, вдосконалення структури трансфертів, впровадження адресної підтримки постраждалих територій, резервних механізмів фінансової стабілізації та прозорого контролю використання коштів.

Ключові слова: міжбюджетні трансферти, фіскальна децентралізація регіонів, дотації, субвенції, публічні фінанси.

Vlasyuk N. I.,
natalilty1706@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9463-5626,
Researcher ID: F-1812-2019,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial and Economic Security,
Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Moravska M. N.,
Master's degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

THE ROLE OF INTERBUDGETARY TRANSFERS IN ENSURING FISCAL DECENTRALIZATION OF REGIONS

Abstract. *The key tool for redistributing financial resources between levels of the budget system is inter-budgetary transfers, which are designed to reduce disparities in the socio-economic development of territories and guarantee the provision of basic public services regardless of the level of the revenue base of local budgets. The complexity of budget processes under martial law, the growth of expenditure obligations, and the uneven financial capabilities of regions enhance the role of intergovernmental transfers in ensuring the stability of the budget system, while at the same time actualizing the problem of their impact on deepening fiscal decentralization. The topic of intergovernmental relations is extremely relevant in conditions of full-scale war and economic instability, since effective financing of local budgets directly affects the livelihoods of communities and the development of regions. Analysis of the transfer system and their impact on the financial autonomy of local governments allows us to identify key problems and ways to overcome them, which is important for the formation of sustainable and flexible mechanisms of state support for territorial communities. Inter-budgetary relations in Ukraine support the viability of local budgets, but they exacerbate regional inequality, limit the autonomy of local government, and require more flexible resource allocation mechanisms that take into account the real needs of communities, especially in times of crisis and war. The article analyzes the dynamics and problems of intergovernmental relations in Ukraine in the period 2020–2024 with an emphasis on the impact on regional development. It examines the change in the volume of transfers, the share of transfers in local budget revenues, and the structural features of community financing before and during martial law. Key problems were identified: high dependence of local budgets on transfers, fiscal asymmetry between regions, prevalence of targeted subventions, and limited financial autonomy of communities. Directions for overcoming the shortcomings of the system are proposed, in particular: increasing local budgets' own revenues, improving the structure of transfers, introducing targeted support for affected territories, reserve mechanisms for financial stabilization, and transparent control over the use of funds.*

Keywords: inter-budgetary transfers, fiscal decentralization of regions, subsidies, subventions, public finances.

JEL Classification: H77, H71, H72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2026-86-10>

Постановка проблеми. В умовах трансформації системи публічних фінансів України та реалізації реформи децентралізації особливої актуальності набуває питання забезпечення фінансової спроможності регіонів. Ключовим інструментом перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи виступають міжбюджетні трансферти, які покликані зменшувати диспропорції соціально-економічного розвитку територій та гарантувати надання базових публічних послуг незалежно від рівня дохідної бази місцевих бюджетів. Водночас надмірна залежність регіонів від трансфертів може стримувати розвиток власного податкового потенціалу, послаблювати стимули до ефективного управління фінансовими ресурсами та обмежувати реальну фіскальну автономію органів місцевого самоврядування.

Ускладнення бюджетних процесів в умовах воєнного стану, зростання видаткових зобов'язань та нерівномірність фінансових можливостей регіонів посилюють роль міжбюджетних трансфертів у забезпеченні стабільності бюджетної системи, водночас актуалізуючи проблему їх впливу на поглиблення фіскальної децентралізації. За таких умов виникає необхідність переосмислення ролі та механізмів міжбюджетних трансфертів з точки зору досягнення балансу між фінансовим вирівнюванням і стимулюванням самостійності регіонів, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжбюджетних трансфертів та їх ролі

у забезпеченні фіскальної децентралізації регіонів знайшла відображення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема І. О. Луніної, Т. Г. Боголіб, В. М. Опаріна, О. Д. Василика, С. І. Юрія, Л. Л. Тарангул, О. В. Длугопольського, О. М. Коваленко, а також Р. Масгрейва, У. Оутса, Дж. Стігліца, А. Шаха, чий дослідження присвячені теоретичним і прикладним аспектам бюджетного федералізму, міжбюджетних відносин та фінансової самостійності територіальних громад.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі міжбюджетних трансфертів у забезпеченні фіскальної децентралізації регіонів, а також оцінювання їх впливу на фінансову спроможність органів місцевого самоврядування. Для досягнення поставленої мети у статті проводиться аналіз сутності та видів міжбюджетних трансфертів, визначення їх місця у системі міжбюджетних відносин, дослідження впливу трансфертів на рівень фінансової автономії регіонів, а також обґрунтування напрямів удосконалення механізмів міжбюджетного вирівнювання з урахуванням сучасних соціально-економічних умов та викликів воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах воєнного стану в Україні суттєво зростає роль бюджетної системи як ключового інструменту забезпечення макроекономічної стабільності, соціальної підтримки населення та фінансування першочергових державних потреб. Воєнні дії призвели до значних територіальних диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, втрати

частини податкового потенціалу, зростання видаткових зобов'язань місцевих бюджетів та обмеження можливостей органів місцевого самоврядування щодо формування власних доходів. За таких умов міжбюджетні трансферти набувають особливого значення як механізм перерозподілу фінансових ресурсів, спрямований на підтримку фінансової спроможності регіонів, забезпечення безперервності надання публічних послуг та реалізацію заходів соціального захисту населення.

Водночас посилення залежності місцевих бюджетів від трансфертів актуалізує питання збереження балансу між фінансовим вирівнюванням та поглибленням фіскальної децентралізації, що є однією з ключових цілей реформи публічних фінансів в Україні.

В умовах воєнного стану виникає потреба адаптації механізмів міжбюджетних трансфертів до нових викликів, зокрема з урахуванням потреб регіонів, що зазнали найбільших втрат, необхідності фінансування відновлення інфраструктури та забезпечення стійкості місцевих фінансів. Це зумовлює актуальність дослідження ролі міжбюджетних трансфертів у забезпеченні фінансової стабільності регіонів та поглибленні фіскальної децентралізації в сучасних умовах.

З позицій бюджетної теорії трансферти розглядаються як фінансові ресурси, що на безоплатній і безповоротній основі передаються між бюджетами різних рівнів шляхом їх концентрації у центральному бюджеті.

У бюджетній системі України застосовуються різні форми міжбюджетних трансфертів, зокрема дотації, які поділяються на дотації вирівнювання фінансової спроможності бюджетів-реципієнтів та додаткові дотації, спрямовані на компенсацію бюджетних дисбалансів, що виникають унаслідок надання податкових пільг центральними органами влади, звуження податкової бази або передання видаткових повноважень на місцевий рівень; субвенції, призначені для фінансування визначених цільових програм і заходів; а також кошти, що перераховують до державного та місцевих бюджетів з інших бюджетів територіальних громад і використовують переважно для спільного фінансування проєктів на суміжних територіях.

Основним призначенням бюджетних трансфертів є надання фінансової підтримки бюджетам, які характеризуються обмеженою власною дохідною базою внаслідок низького рівня податкоспроможності. Водночас застосування цього інструменту має певні обмеження, оскільки передбачає перерозподіл частини доходів фінансово спроможних та ефективно функціонуючих адміністративно-територіальних громад на користь бюджетів фінансово менш забезпечених територій, що може впливати на стимули до нарощування власного фінансового потенціалу.

Негативні наслідки застосування міжбюджетних трансфертів проявляються в тому, що вилучення фінансових ресурсів у економічно розвинених територіальних громад обмежує темпи їх подальшого

економічного зростання та розвитку, що знижує мотивацію як самих громад, так і держави загалом до підтримки їх потенціалу.

Водночас фінансова підтримка слабших територій за рахунок трансфертів із центрального бюджету здебільшого спрямовується на покриття поточних споживчих потреб, зокрема забезпечення гарантованих державою бюджетних послуг, що не створює передумов для довгострокового економічного зростання та може сприяти консервації відставання таких територій.

У зв'язку з цим прогресивна роль міжбюджетних трансфертів полягає не лише у вирівнюванні рівня бюджетної забезпеченості громад, а передусім у згладжуванні диспропорцій економічного розвитку територій шляхом усунення причин нерівномірності їх фінансової спроможності, що потребує зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів на основі подальшої децентралізації бюджетних ресурсів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, міжбюджетні трансферти – це фінансові ресурси, які безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету до іншого [1]; водночас трансферти визначаються як кошти, одержані від інших органів центральної влади, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування, інших країн або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі [1].

Міжбюджетні трансферти виконують низку важливих функцій у системі публічних фінансів, зокрема:

- вирівнювальну, що полягає у зменшенні диспропорцій бюджетної забезпеченості та фінансової спроможності регіонів і територіальних громад;
- стабілізаційну, спрямовану на підтримання фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах економічної нестабільності та надзвичайних обставин;
- соціальну, яка забезпечує гарантоване надання базових публічних і соціальних послуг населенню незалежно від рівня розвитку територій;
- регулюючу, що використовується державою для реалізації пріоритетів соціально-економічної політики та фінансування цільових програм;
- компенсаційну, пов'язану з відшкодуванням втрат доходів місцевих бюджетів унаслідок змін податкового законодавства або передання додаткових видаткових повноважень;
- стимулюючу, яка орієнтована на підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами та розвиток власної дохідної бази органів місцевого самоврядування [2].

Саме на місцеві бюджети покладено важливу соціальну функцію в державі – забезпечення базових потреб громадян в освіті, медичному обслуговуванні, наданні послуг ЖКГ та ін.

Рис. 1 характеризує динаміку частки доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України за 2019–2024 рр.

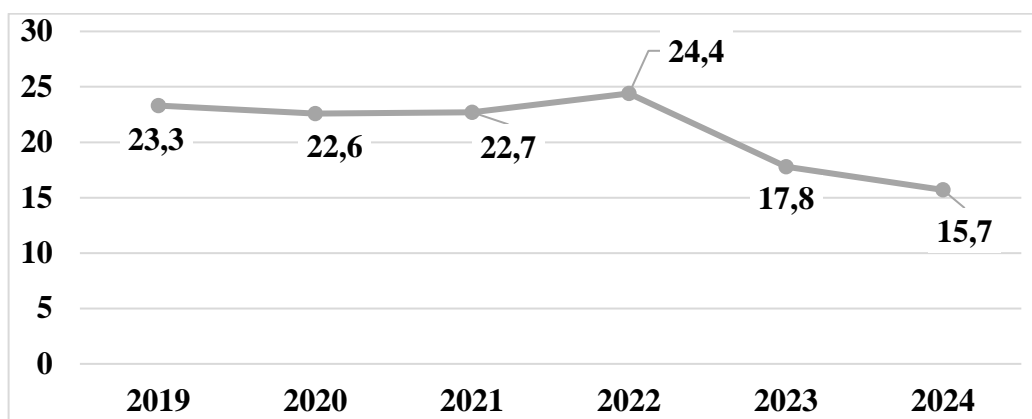

Рис. 1. Динаміка частки доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у зведеному бюджеті України за 2019–2024 рр., % (складено на основі [9])

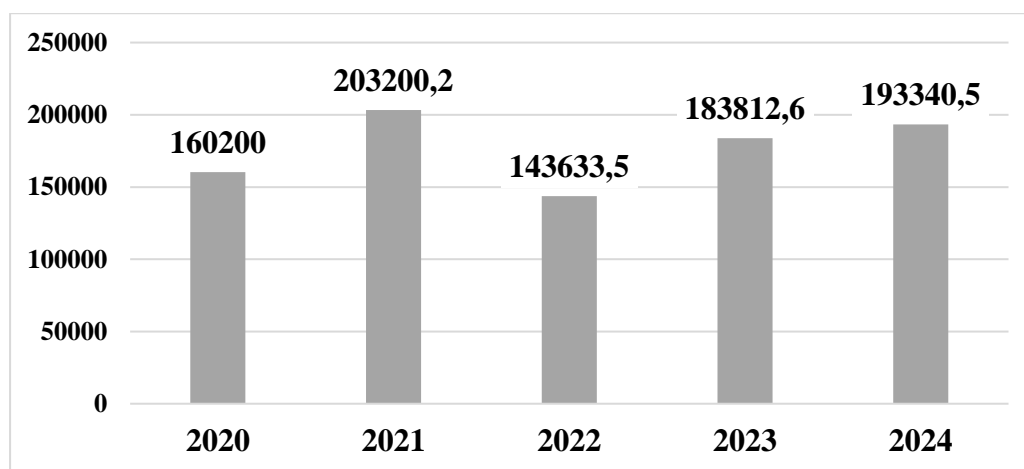

Рис. 2. Динаміка міжбюджетних трансфертів в Україні за 2020–2024 рр., млн грн (складено на основі [3])

У період з 2019 по 2022 роки частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) коливалася між 23,3% та 24,4%. Проте під час активних бойових дій у 2023–2024 роках спостерігається негативна динаміка показника.

Збільшення частки місцевих бюджетів (без трансфертів) у доходах зведеного бюджету України у 2020–2022 рр. стало реакцією системи публічних фінансів на початок фіскальної децентралізації та розширення податкової бази ОТГ, закріплених змінами до Бюджетного кодексу України.

В умовах повномасштабної воєнної агресії РФ проти України система міжбюджетних трансфертів зазнала радикальних змін і стала важливим інструментом фінансової стабілізації для органів місцевого самоврядування. Орієнтир міжбюджетних трансфертів змістився на підтримку життєдіяльності ОТГ, що постраждали від тимчасової окупації, бойових дій та ракетно-бомбових ударів по цивільній інфраструктурі, що спонукає подальше загострення проблеми фіскальної асиметрії.

Рис. 2 характеризує динаміку міжбюджетних трансфертів в Україні за 2020–2024 рр.

Під час воєнного стану загальний обсяг міжбюджетних трансфертів скоротився з 203 200,2 млн грн

у 2021 році до 143 633,5 млн грн у 2022 році, а в 2024 році зріс до 193 340,5 млн грн. Єдиною стабільною тенденцією в системі міжбюджетних трансфертів залишається переважання цільових субвенцій, які становлять понад 80% від загальної структури. Водночас спостерігається поступове відновлення обсягів трансфертів у період з 2022 по 2024 рік.

Ще однією особливістю міжбюджетних відносин у 2023 році стало впровадження нових напрямів трансфертів для зменшення проблеми фіскальної асиметрії в системі публічних фінансів. Зокрема, була введена додаткова дотація на виконання повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях, що постраждали від агресії РФ, у розмірі 23 934,1 млн грн. Розподіл цієї дотації здійснює Кабінет Міністрів України у два етапи з урахуванням кількості ВПО та фактичних надходжень ПДФО до відповідного місцевого бюджету [3].

Проаналізуємо динаміку частки міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів за 2020–2024 рр. (рис. 3).

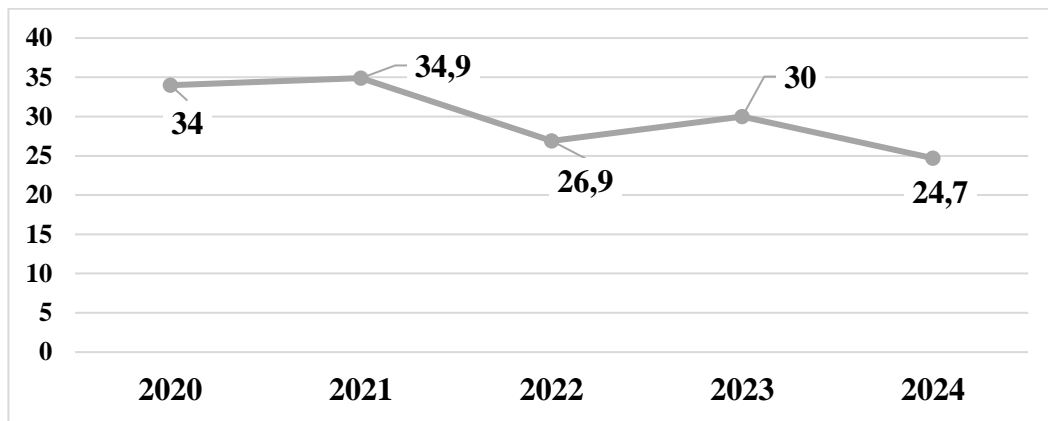

Рис. 3. Динаміка частки міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів України за 2020-2024 рр., % (складено на основі [9])

До початку повномасштабної війни частка міжбюджетних трансфертів залишалась доволі високою (понад 34%) у загальних доходах місцевих бюджетів, що свідчило про значну фінансову підтримку громад із державного бюджету.

У 2022 році, з початком повномасштабної агресії РФ, частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів суттєво скоротилась (~26,9%). Це пояснюється падінням загальних доходів місцевих бюджетів та змінами механізмів фінансування під час війни. У 2023 році частка трансфертів зросла до приблизно 30%, що може свідчити про посилене спрямування державної підтримки місцевим бюджетам у відповідь на воєнні виклики.

Незважаючи на зростання абсолютних обсягів трансфертів у гривнях, частка трансфертів у загальних доходах місцевих бюджетів у 2024 році дещо знизилась і становить приблизно 24,7%. Це свідчить про часткове зростання власних доходів місцевих бюджетів порівняно з попереднім роком, але трансферти все ще залишаються важливою частиною їх фінансування.

До основних проблем у сфері міжбюджетних відносин в Україні з точки зору розвитку регіонів варто віднести такі:

1) фіскальна асиметрія між регіонами, яка спричинена значними відмінностями у власних доходах місцевих бюджетів між багатими та бідними регіонами. Водночас слабкі місцеві бюджети не можуть забезпечити базових потреб громади без значної державної підтримки, а в умовах війни ця асиметрія посилюється через руйнування інфраструктури та переміщення населення;

2) висока залежність від трансфертів. Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів часто перевищує 30%, особливо у депресивних або постраждалих від бойових дій територіях, що знижує їх автономію та значно ускладнює стратегічне планування розвитку регіонів;

3) недосконала структура трансфертів. Переважання субвенцій (понад 80%) обмежує свободу місцевих бюджетів у використанні коштів за пріоритетами, а нецільові трансферти є недостатніми для розвитку регіонів;

4) воєнні дії спричиняють зниження доходів бюджету, що неминуче веде до скорочення трансфертів, а місцеві бюджети не мають достатніх резервів для самостійного подолання таких шоків;

5) недосконалі механізми планування, прогнозування та контролю за використанням трансфертів.

Для покращення ситуації в цій сфері важливо забезпечити збільшення власних доходів місцевих бюджетів для автоматичного зменшення надмірної залежності від трансфертів — для прикладу, розширення бази місцевих податків і зборів, стимулювання економічної активності регіонів, розвиток інфраструктури для бізнесу. Крім того, доцільно переглянути структуру трансфертів з метою збалансування цільових і загальних дотацій з метою розширення свобод місцевих громад у використанні коштів за пріоритетами.

Важливим є впровадження механізмів адресного розподілу допомоги, особливо для постраждалих територій та громад з великою кількістю ВПО, з урахуванням реальних потреб і фактичних втрат доходів. Необхідно створити резерви та стабілізаційні фонди для забезпечення фінансової безпеки місцевих бюджетів у кризові періоди, щоб громади могли швидко реагувати на форс-мажорні обставини.

Доцільно вдосконалити систему планування і контролю: запровадити прозорі правила розподілу трансфертів, чіткі критерії для надання субвенцій, цифровізацію моніторингу, навчання та методичну підтримку місцевих фінансистів. Крім того, доречно стимулювати співпрацю між громадами, спільне фінансування проєктів, обмін досвідом і координацію дій у рамках регіональних ініціатив.

Нарешті, важливо продовжувати законодавчі та нормативні зміни для забезпечення гнучкості системи міжбюджетних відносин, її швидкого адаптування до економічних і воєнних викликів. Важливо, щоб фінансова підтримка громад сприяла не лише життєзабезпеченню, а й стратегічному розвитку регіонів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Система міжбюджетних відносин в Україні відіграє ключову роль у фінансовому забезпеченні місцевих бюджетів

і підтримці розвитку регіонів. Проте вона залишається недостатньо збалансованою: висока залежність від трансфертів, переважання цільових субвенцій, фіскальна асиметрія між регіонами та обмежена автономія органів місцевого самоврядування створюють значні перешкоди для стійкого розвитку громад.

Умови війни ще більше загострили ці проблеми, наголосивши на необхідності гнучких механізмів розподілу ресурсів, резервів для стабілізації місцевих бюджетів та системи адресної підтримки постраждалих територій. Подолання недоліків потребує комплексних заходів: підвищення власних доходів місцевих бюджетів, вдосконалення структури трансфертів, прозорого планування та контролю, а також законодавчого закріплення адаптивних механізмів фінансування.

Лише за умови послідовної реалізації цих заходів міжбюджетні відносини можуть стати ефективним інструментом не лише для підтримки життєдіяльності громад, а й для стратегічного розвитку регіонів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456- VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Фінансові інструменти регіонального розвитку в Україні в умовах децентралізації : монографія / за заг. ред. к.е.н., доцента М. Д. Бедринець. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 318 с.
3. Кужелев М., Нечипоренко А. Міжбюджетні трансферти в Україні в умовах воєнного стану: фіскальна асиметрія та перспективи розвитку. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2025. Випуск 11. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/370/358>
4. Кужелев М. О., Нечипоренко А. В., Стабіас С. М. Видатки місцевих бюджетів на відновлення: тенденції, виклики та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2025. № 78. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-27>
5. Булавинець В. М. Бюджетна децентралізація: сутність та специфіка реалізації в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9747>
6. Ішук С. О., Созанський Л. Й. Економічні результати фінансової децентралізації в Україні: регіональний рівень. *Фінанси України*. 2019. № 4. С. 111-125.

7. Павлюк К. В., Бартош С. В. Сучасні підходи до бюджетної децентралізації. *Фінанси України*. 2022. № 11. С. 113-125.

8. Слухай С. В., Гончаренко О. В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 32-37.

9. https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/978/monitoring-i-kvartal-2025-roku.pdf?utm_source=chatgpt.com

REFERENCES

1. Biudzhetni kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 8 lyp. 2010 r. № 2456- VI, available at: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Finansovi instrumenty rehionalnoho rozvytku v Ukraini v umovakh detsentralizatsii: monohrafiia (2021), za zah. red. k.e.n., dotsenta M. D. Bedrynets, Universytet DFS Ukrainy, Irpin, 2021, 318 s.
3. Kuzheliev, M. and Nechyporenko, A. (2025), Mizhbiudzhetni transferty v Ukraini v umovakh voiennoho stanu: fiskalna asymetriia ta perspektyvy rozvytku. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*, vypusk 11, available at: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/370/358>
4. Kuzheliev, M. O., Nechyporenko, A. V. and Stabias, S. M. (2025), Vydatky mistsevykh biudzhetyv na vidnovlennia: tendentsii, vyklyky ta perspektyvy, *Ekonomika ta suspilstvo*, № 78, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-27>
5. Bulavynets, V. M. (2021), Biudzhetna detsentralizatsiia: sutnist ta spetsyfika realizatsii v Ukraini, *Efektivna ekonomika*, № 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9747>
6. Ishchuk, S. O. and Sozanskyi, L. Y. (2019), Ekonomichni rezultaty finansovoi detsentralizatsii v Ukraini: rehionalnyi riven, *Finansy Ukrainy*, № 4, s. 111-125.
7. Pavliuk, K. V., Bartosh, S. V. (2022), Suchasni pidkhody do biudzhetnoi detsentralizatsii, *Finansy Ukrainy*, № 11, s. 113-125.
8. Slukhai, S. V. and Honcharenko, O. V. (2022), Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii mistsevykh finansiv, *Finansy Ukrainy*, № 7, s. 32-37.
9. https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/978/monitoring-i-kvartal-2025-roku.pdf?utm_source=chatgpt.com

Стаття надійшла: 15.03.2026

Стаття прийнята: 14.04.2026

Стаття опублікована: 19.05.2026